

ARHIVSKE VIJESTI O BAROKNIM PJESNICIMA NA BRAČU, HVARU I VISU

Nevenka Bezić-Božanić

Teške gospodarske prilike, osiromašeno plemstvo, odumiranje obrta uslijed sve slabije kupovne moći i stalnih turskih zalijetanja na graničnim područjima, sve je to tijekom 17. i 18. stoljeća djelovalo i na kulturna zbivanja u Dalmaciji. Iscrpljeni ratovima Mlečani su porezima i inim davanjima nastojali što više izvući od već opustošene zemlje, ništa se nije ulagalo u javne radove osim u poneku utvrdu koja je bila izgrađena više uz pomoć vlastitih snaga nego države.

Osim toga, srednjodalmatinski otoci bili su pritisnuti bjeguncima s kopna ugroženima od Turaka već od druge polovice 16. stoljeća, da bi tijekom 17. stoljeća ta doseljavanja dosegla vrhunac. Venecija je doseljenicima davala crkvena i komunalna zemljišta, carinske i trgovačke povlastice s obvezom da svi sposobni za oružje u slučaju rata pristupe mletačkim vojnim jedinicama. Ti novi stanovnici donijeli su na otoke svoje običaje, način življenja i štokavsko-ikavski govor koji će ostaviti traga i u otočjoj čakavici.¹

I dok u Europi cvjeta raskošni barok, te male otočke sredine životare i tek pojedinci nastoje unijeti novine i oživjeti duhovna događanja. U takvim prilikama ni barok se nije mogao razvijati ni ostaviti neka veća djela, pa se arhitektura 17. i 18. stoljeća na tom području kretala uglavnom između tradicijskoga domaćeg graditeljstva, zaostalih stilskih odlika ranijih razdoblja i skromnih baroknih oblika i ukrasa domaćih graditelja i klesara. Više mramornih oltara isklesat će osrednji mletački kipari koji su radili tijekom tog doba u Dalmaciji. Ni barokno slikarstvo nije ostavilo osobita traga u otočkim crkvama za razliku od renesanse, kao ni srebrni crkveni predmeti nabavljeni najčešće u manje poznatim mletačkim srebrarskim radionicama

ili pak u nekog domaćeg majstora. Sveukupne prilike djelovale su na mogućnosti i način življenja otočana, što se očituje kroz sve skromnije oporuke, kućanske predmete, odjeću, nakit i djevojačku opremu.

No svjetonazor novog doba nije ipak mimoišao otočki živalj. Imućnije plemićke, pomorske i obrtničke obitelji nastoje školovati svoje potomke, šaljući ih najčešće u Padovu na pravne i liječničke nauke, dok se svećenici školuju najprije u Hvaru, a potom oni sposobniji odlaze na daljnja školovanja na sveučilišta Apeninskog poluotoka. Neki će od njih tijekom vremena steći ugled izvan rodnog tla, a neki će se opet vratiti u svoj kraj da pomognu u liječenju, opismenjivanju, pa i novim pogledima u vođenju gospodarstva, poljodjelstva i ribarstva. Sve je to utjecalo i na duhovnu klimu pojedinog mjesta, ovisno o onima koji su takvu klimu znali stvoriti.

Iako je sjajno doba hvarskoga renesansnog pjesništva prošlo, slijedeća dva stoljeća ostavit će trag doduše književno možda manje vrijedan, ali ipak značajan za kulturno-povijesni slijed, koji s manje ili više podataka možemo pratiti sve do naših dana.

O sljedniku hvarskog renesansnog kruga na prijelazu 16. u 17. stoljeće, Marinu Gazaroviću, nalazimo više podataka u arhivskim izvorima, posebno o njegovu boravku na otoku Visu gdje je u svom ljetnikovcu provodio veći dio godine. Kuća koju je ukrasio s više uklesanih hrvatskih natpisa danas je, nažalost, pregrađena,² a iza nje se još nalazi perivoj, doduše zapušten ali pun hlada i slikovit, s limunima, narančama, smokvama i grmovima mediteranskog raslinja. Taj kutak pružao je pjesniku ugodu punu jutarnje rose i sutonske svježine, što je zabilježio i u stihovima:

*U perivoj
Izajdu moj
Nikad pišuć,
Nigda uzdišuć
A pod voćem gustim kimogid
Išču najti slatkost kugod*

*Vis uživam
Tih stvar van.
Mirno misto,
Sladko u isto,
Gdi nahodim naslajen'ja
I života pokojen'a
Hod' u poje, hod u goru
Sfakeh slasti najt u moru.*

U takvom ozračju napisao je Gazarović svoje najpoznatije djelo *Murata gusara* i više pjesama nadahnutih tim otokom, bavio se svojim viškim imanjem s vinarima, sudjelovao u javnom životu, u Visu su mu se radala djeca, a zacijelo je volio i druženje, jer je pisao i *Napojnice* slaveći viško vino:

*Pij junače, vina slače,
Ko daš piti, htij naliti
Ovu čašu, radost našu,
Je l' istino Viško vino
Vavik rodi ti Viščino,
Vavik rodi ti Viščino!*³

Marinu Gazaroviću i njegovoj ženi Mariji rodio se u Visu 1598. godine sin Ivan Antun, 1601. kći Marcelina, 1604. Budimir, sljedeće godine Ivan, 1620. Elizabeta.⁴ Te godine Gazarović se spominje i pod prezimenom Rehić, pa nije isključeno da potječe iz čistog hrvatskog roda, a možda je i potomak, kako pretpostavlja C. Fisković, hvarskog suca Gazara Prvoševa iz 14. stoljeća, pa je poslije taj rod, prema imenu svoga pretka, oblikovao prezime. Da Gazaroviće u Visu zovu i Rehići potvrđuju i neki drugi arhivski izvori u 17. stoljeću.

*

Malo se zna o Hvaraninu Berislavu, sinu Jakova Berislavića,⁵ čija je pjesma *U pohvalu kite cvitja razlikova* objavljena u istoimenom djelu bračkog pjesnika Ivana Ivaniševića. Berislavić i Ivanišević zacijelo su se sreli u Hvaru jer je taj poznati Bračanin bio kanonik i kapitularni vikar u hvarskoj biskupiji. Sam Berislavić, čini se, bio je osobenjak jer je živio povučen kao pustinjač uz crkvu Gospe od Zrača na lokalitetu s južne strane otoka, istočno od grada Hvara. Tu ga je 1629. godine zatekao biskupski vizitator Petar Morari,⁶ a 1641. godine crkvu sv. Marije u Zraču posjetio je Ivanišević i našao se s Berislavićem, pa je možda tada i vidio neke Berislavićeve pjesme. Iz tog poznanstva očito je i potekla prigodna Berislavićeva pjesma za Ivaniševićevu zbirku:

*Kitta tvoja uzorita
(Nadučitelju izvarstniti)
Vridnim cvitjem sva procvita
i svatiće i ploditi.
Lipa, slavna, vikovita,
Miris dajuć plemeniti.*

Godine 1637. pri ispitivanju kanonika od strane biskupa Nikole Zorzija, Ivanišević je izjavio da je podučavao teologiju i od toga naziv nadučitelj u ovim stihovima. Prema nekim starijim zapisima, poznato je da je na crkvi u Zraču, gdje je Berislavić obitavao kao pustinjač, bio natpis u stihovima na hrvatskom jeziku, a možda je upravo to njegovo djelo. Nad vratima je pisalo:

Bratjo mi chinino — Dobra koja godi
Chim vrime imamo — Da nas Bog oslobodi

A na ikoni Gospe koja je zaštitila Hvarane od kuge pisalo je:

Po milosti ove slavne — Hvarski puk je oslobojen
Od kugine jadne — kad ov Tempal bi sagrajen.⁷

Berislavić je pripadao starom hvarskom plemstvu. Godine 1645. napisao je oporuku na hrvatskom jeziku sa željom da bude pokopan uz spomenutu crkvu. Većinu svojih dobara ostavio je toj crkvi, neke manje darovnice drugim crkvama, a manji dio sestri Katarini, dok je dio kuće uz knežev dvor ostavio svom rođaku Petru Berislaviću, ali ako ne bude imao muške djece, onda taj dio ostavlja hvarskim svećenicima pod uvjetom da svake godine nakon što se sagrađi oltar sv. Luke pred njim govore misu za njegovu dušu.⁸ Je li Berislavić u osami zaračke pustinje pisao pjesme, nije poznato, ali ovih nekoliko skromnih podataka govori da je to bilo moguće, a cijenio je i svoj jezik jer je i oporuku napisao na hrvatskome.

*

Tri pjesme na hrvatskom jeziku ostavio je i Jelšanin Stjepan Milošević koje su zapisane u matičnim knjigama Gdinja gdje je bio župnik od 1744. godine. Milošević se rodio u Jelsi 1707. godine od oca Nikole i majke Gradiose Stanojević, a umro je u Gdinju 1772. godine u šezdeset i petoj godini života nakon župnikovanja u Gdinju punih dvadeset i osam godina. Njegovom zaslugom, a uz pomoć mještana, popravljena je stara župska crkva poznata već u Valierovoj vizitaciji u drugoj polovici 16. stoljeća. O tom popravku govori natpis postavljen na crkvi 1750. godine. Stihovi su pisani otočkom čakavicom i uobičajenim talijanskim pravopisom. Iako su skromni i po opsegu i književnoj vrijednosti, otkrivaju nam još jednog pjesnika u tom vremenu na otoku Hvaru koji uvijek nije dovoljno proučen. Sve tri pjesme su prigodne i zapisane na prvim stranicama Matičnih knjiga, a govore o značaju sklapanja braka, radosti rođenja djeteta i težini smrti koji su najupečatljiviji:

*Ca usdises gledagiuchi
 i ù sarzu predagiuchi,
 ierme uidis mnogo grubu,
 bisatie sue zaludu,
 suakoga chiu pri dobitti
 i na zemyiu oboritti
 A od smarti yiur nemisli
 kà da yesi izuan suisti
 à nemoxes uech utechi
 neg pridamnom uaglia lechi,
 ier yednako nosin kossu
 negledayiuch nokor tkossie⁹*

*

I u jednoj od najpoznatijih hvarsko–viških plemićkih obitelji Jakša spominju se književnici još uvijek nedovoljno proučeni i gotovo nepoznati. Ne zna se što je napisao kanonik Šimun Jakša, u obiteljskim genealogijama poznat kao pisac crkvenih djela. Nedavno je otkriven podatak da je Nikola Jakša, kancelar u Korčuli, između 1676. i 1683. godine pokušao pisati na praznim listovima notarskih knjiga.¹⁰ Zacijelo se i jedan stih odnosi na Nikolu u spjevu splitskog pjesnika Jerolima Kavanjina:

*Tako i Hvarski spivaoci
 U Robini i u Ribanju
 mal ticaše naše oci,
 kažuć, da su u neznanju;
 dakle 'e Jaže naše hvalit
 i Nikolu moga žalit.*

*Koi biaše svim u svemu
 dobar svietnik brez pritoka,
 li ko svoga mistu u svoemu,
 ni ugodna ni proroka,
 tako i nega ne slušaše
 svita malo, ki kušaše.¹¹*

Jedino su dosada poznati stihovi Ivana Nikole Jakše rođenog 24. listopada 1678. godine u Visu od oca Julija i majke Marije rođene Hektorović, a kako mu je otac rano umro, majka se preudala 1683. godine za Trogiranina Ivana Krstitelja de Buffalisa. Ivan Nikola zacijelo je dio djetinjstva proveo u Trogiru gdje se 1700. godine spominje kao svećenik, od 1710. godine je župnik u Kaštel Štafiliću. Umro je u Trogiru 12. veljače 1723. godine u četrdeset i petoj godini. U knjigama štafiličke župe bilježio je zbivanja bitna za prošlost Kaštela, pisao stihove na hrvatskom jeziku, a posebno su vrijedna dva rukopisna zbornika u kojima je sakupio pjesme na hrvatskome što su se pjevale od davnina uz razne crkvene svečanosti na tim prostorima. U jednom od zbornika zabilježio je staru igru »Proroka«, rijetko zapisanu u hrvatskom prijevodu. Ta igra se, prema Jakšinoj bilješci, izvodila u Trogiru i Kaštelima »na trećoj misi Božića po običaju«, a u Štafiliću se taj vrlo stari običaj zadržao sve do našeg stoljeća.¹² Osim spomenutih stihova, Jakša je i na početku zbornika prikupljenih pjesama napisao svoje stihove:

*Ja ti složih život svetih
v pisme, poj ih Kralju od nebes',
A ti, štioče, nemoj šteć jih
ne razmišljat stvari od čudes'.
Pivaj i ti božje dike
vičnjom slavom po sve vike.¹³*

*

Najstariji poznati komički pjesnik Andrija Vitaljić rodio se 15. lipnja 1652. godine od oca Antuna i majke Vice nepoznata prezimena, školovao se za svećenika i 1667. godine spominje se kao klerik na krštenju Alberta i Katarine Stasini. Godine 1674. već je svećenik u Komiži, gdje je bio kum na krštenju Silvestru, sinu Nikole i Franice Martinis. Silvestar se zacijelo kao Vitaljićev štićenik odlučio za svećeničko zvanje i zatim postao kapelan za njegova župnikovanja u Komiži, da bi na kraju u Vitaljićevim poodmaklim godinama naslijedio od njega komičku župu. Malo je poznato da je Vitaljić bio od 1705. do 1707. godine župnik u Jelsi na otoku Hvaru i njegov kapelan opet je bio Martinis,¹⁴ a zatim su se opet zajedno vratili u Komižu. Godine 1718. zamjenjuje Vitaljića na mjestu župnika, ali već sljedeće godine umire u četrdeset i petoj godini. Očito pod utjecajem svog kuma i zaštitnika, Martinis je napisao pohvalu na hrvatskom jeziku u Vitaljićevoj knjizi *Istumaccenye pisnih Davidovih U spivanya sloxeno s pridgovorom i nadodanyem svarh svake pisni* opisujući Vitaljićev grb ukrašen znamenjima krila i grozda grožđa:

Nu, dajmi tve krela: da možem letiti
i tvoje veselo: do loze dopriti;
Listjem će činiti: ona sincu meni,
Da me zdrak paliti: ne bude sunčeni,
Za tim plod medeni: svoj će mi davati,
I tako sve dni: pod njom uživati;
Jer ovdje kušati: svake ću slatkosti,
I nauk primati: od svete kriposti,
A po Bogu stati: u Božjoj milosti

Martinisovi stihovi vjerojatno opisuju plodne vinograde koji su u njihovo vrijeme okruživali Komižu što se svila uz samu morsk obalu da bi ono malo plodne zemlje prepustila vinovoj lozi. Martinis je napisao i epigram na latinskom jeziku za Vitaljićevu knjigu *Ostan Boxye Gliubavi*. Dosada nisu otkriveni drugi Martinisovi stihovi, ali je činjenica da je on kroz čitav svoj vijek bio uz svog kuma i učitelja, pa nije čudno da se i on sam okušao u pisanju stihova.

Iz Vitaljićeva života znamo tek nekoliko skromnih podataka. Godine 1680. upisao se u komišku bratovštinu presvete Krunice, više puta se spominje kao kum. Čini se da je Vitaljić izbio iz Komiže između 1681. do 1699. godine kada ponovno postaje komiški župnik. On se posebno zanimao za popravak i nadogradnju nekadašnje benediktinske opatije u tom mjestu i danas poznate pod imenom »Muster«, a u njegovo vrijeme župske crkve sv. Nikole. Čak je izvršio i nadogradnju te crkve, o čemu govori natpis na latinskom jeziku koji je zacijelo sastavio sam Vitaljić i postavio ga na vanjski zid apside, gdje se i danas nalazi. Novac za nadogradnju dao je poznati komiški pomorac i vlasnik ribarskih brodova Mato Ivčević Ivanov 1695. godine, čiji se grb nalazi na srebrnim svijećnjacima u istoj crkvi. Vitaljić je spasio i jednu ispravu iz 1534. godine što se odnosi na posvećenje oltara u toj crkvi od strane rabskog biskupa Vincentia. Prepisao je tu ispravu i potvrdio je u notara već tada uočavajući vrijednost arhivskih spisa.¹⁵

Za života Vitaljić je objavio svoja dva već spomenuta djela, *Istumačenje* u dva izdanja u Veneciji 1703. i 1713. godine, pisano, kako sam pisac kaže, »Izgovanjem dubrovačkim«, a drugu knjigu objavio je 1713. godine, no ona je doživjela drugo izdanje 1874. u Dubrovniku.

Opisujući ljepotu prirode u knjizi *Ostan božje ljubavi* (Dubrovnik 1874) očito se nadahnuo i svojim rodnim otokom:

*Tot vinograd, gdje lozica
To putnika sebi zove;*

*Tot' pitome živinice
 Po dubravam na okoli,
 Brzi konji, tihe ovčice
 I orni se pasu voli;
 Kako ohodim, gdje lietaju
 Drobnieh ptica jata mnoga,
 Tere ogodni žuber daju,
 I pjevajuć slave Boga;
 Alzelenoj po livadi
 Gdje poigrajuć kolo vode
 Al pipliči gdje se mladi
 Po visokom dublju plode;*

Vitaljić je gotovo čitav svoj život proživio u rodnoj Komiži gdje je i umro 20. siječnja 1737. godine u osamdeset i petoj godini života. Koliko je putovao za života i kamo, teško je danas ustanoviti jer podataka o tome nema, ali je zacijelo poznavao suvremenu književnost i nabavljao knjige svog vremena. Održavao je prijateljske veze s Višaninom Antunom Matijaševićem Caramaneom, polihistorom, književnikom, doktorom pravnih i crkvenih nauka, profesorom u Padovi, Rovigu i Veneciji koji je 1704. godine napustio kulturna središta Apeninskog poluotoka da bi se vratio u rodni Vis i tamo postao župnikom. Iz jednog sačuvanog pisma koje je Matijašević uputio Vitaljiću otkrivaju se prijateljske veze među tom dvojicom književnika, pa je Matijašević čak popravljao i Vitaljićev sat, što je u to vrijeme bila velika rijetkost.¹⁶ U Matijaševićevoj rukopisnoj ostavštini postoje povijesne bilješke i opis Komiže s nadnevkom od 10. srpnja 1716. godine, pa nije isključeno da mu ih je upravo pisao Vitaljić za Matijaševićevu povijest otoka Visa koju je namjeravao napisati.¹⁷

Možda je Vitaljić s brodom svoga prijatelja kapetana Mate Ivčevića otplovio u Veneciju kad je 1703. godine objavio prvu knjigu; možda se negdje susreo sa svojim dubrovačkim suvremenicima jer je posebno štovao »dubrovački govor«, imao je veze sa splitskim pjesnikom Jerolimom Kavanjinom. No sve su to samo pretpostavke, jer je Vitaljićeva ostavština negdje zagubljena ili je čak i nestala. Isto tako nije u Komiži poznato ni u kojoj se kući rodio, ni gdje je stvarao i proživio svoj vijek, jer unatoč tome što je cijenio svoj obiteljski grb, nigdje ga nije istaknuo. Ne zna mu se točno ni grob u crkvi sv. Nikole iznad rodnog mu mjesta, a prema zapisu iz Matične knjige umrlih poznato je da je položen u grobnicu bratovštine sv. sakramenta. Na ploču te grobnice naknadno je uklesan grb Vitaljića koji odgovara 18. stoljeću, danas u srednjem brodu crkve, pa je vjerojatno netko od obitelji želio na taj način obilježiti njegov grob.¹⁸

*

U Visu se 29. srpnja 1659. godine rodio Antun, sin Nikole i Ivanice Matijašević Caramaneo. Školovao se za svećenika najprije u Hvaru, a potom u Padovi gdje je 1682. godine na crkvenom i građanskom pravu.¹⁹ Nakon dugogodišnjeg boravka u Padovi, Rovigu i Veneciji vraća se 1704. godine po drugi put na svoj rodni otok, ali ne prihvaća čast kanonika i želi se baviti pisanjem. Pisao je povijesne studije, stihove na latinskom i hrvatskom jeziku, namjeravao je napisati povijest otoka Visa. Matijašević je uživao velik ugled među učenim ljudima Apeninskog poluotoka i pošto se povukao u Vis, dopisivao se s poznatim intelektualcima onog vremena. Iako se smatrao latinskim piscem, u pismima svojim prijateljima u Dalmaciji često piše stihove na hrvatskom, ali bosančicom, a između latinskih rečenica upliće i one na hrvatskom jeziku, što se posebno odnosi na dopisivanja s Jerolimom Kavanjinom s kojim je bio u prijateljskim odnosima. Prigodom vjenčanja Kavanjinove kćerke Sabe i Nikole Capogrossa, Matijašević čestita svom prijatelju u Sutivan stihovima:

*Sut' Ivana stupeć k mistu
Pozdravi mi Kavanjina,
I napij mu, moj drag listu,
Ti s bardjakom punim vina.*

*Raduj mu se još od srca
Da mu se je kći združila:
Da bi srićne njega starca
Ona didom učinila.*

Matijašević se okušao i u prevodenju, pa je preveo na hrvatski dva pjevanja epskog spjeva *Gerusalem liberata* renesansnog pjesnika Torquata Tassa. Više nije odlazio s otoka, jer mu je očito blaga otočka klima pogodovala budući da je bolovao godinama od astme. Živio je mirno među svojom braćom sve do 1721. godine, kad je 4. ožujka umro u dobi od sedamdeset i osam godina.²⁰

*

Na otoku Visu su još dvojica gotovo nepoznatih pjesnika: Mihovil Milinković i Jakov Borković. Milinković se rodio u Visu 29. kolovoza 1705. godine u uglednoj obrtničkoj obitelji od oca Mate i majke rođene Žarković, a školovao se za svećenika. Oko 1748. godine dolazi za župnika u Komižu gdje ostaje dvanaest godina. Iste

godine sastavio je prvi popis duša, 1753. osnovao je bratovštinu pojasa sv. Monike, a 1759. sagradio Gospinu crkvu, poznatu u narodu pod imenom »nova crikva« s latinskim natpisom zacijelo sastavljenim od Milinkovića. Iz Komiže Milinković se vraća u rodni Vis gdje umire 26. travnja 1775. godine. Njegovo djelo nije poznato osim da je »vrli pripovjedalac i pjesnik«, o čemu piše Šime Ljubić u svom djelu *Ogledalo poviesti jugoslavjanske* (sv. II, Rieka 1869). Međutim ni u Visu, ni u Komiži nema tragova njegovih rukopisa, a neizvjesno je hoće li se ikada i otkriti u nekom zabačenom arhivu. Vjerojatno je Ljubić negdje vidio Milinkovićeve rukopise, ali nije zabilježio gdje se nalaze.

Takvu je sudbinu doživjelo i djelo drugog viškog svećenika Jakova Borkovića rođenog u Visu 29. lipnja 1749. godine od oca Antuna i majke Diane Lamprica iz Splita. I on se nakon školovanja vraća u Vis gdje je dugo godina bio župnik. Prošao je zajedno sa svojim župljanima burne događaje koji su potresali Vis od pada Mletačke Republike do drugog dolaska austrijskih vlasti nakon Bečkog kongresa 1815. godine. Umro je postavši kanonik hvarske biskupije 31. siječnja 1827. godine u sedamdeset i sedmoj godini. Borkoviću se pripisuje zbirka pod naslovom *Skup od Pisnih duhovnih koji se pivaju u Zargui Viskoj, s pismama puschima i s igrama illiti van tanzima*, nekad u Arhivu hvarske biskupije.²¹

*

Na otoku Braču u 17. stoljeću javlja se pjesnik Ivan Ivanišević rođen 13. veljače 1608. godine od oca Vica i majke Jelene u Postirima. Svećeničko zvanje stjecao je u Loretu, ali ne i u Padovi,²² kako misle neki povjesničari. Ivaniševići su bili ugledna i imućna obitelj. Otac mu je bio pismen, što je u ono vrijeme bilo rijetko, a u nekim starijim izvorima spominju se i s nadimkom Jurišić.²³ Bilo je više dvojbi o mjestu njegova rođenja u Dolu ili Bolu. Andro Jutronic je otkrio zapis krštenja u postirskoj crkvi, a u tom selu živjelo je i više obitelji Ivaniševića, pa je prema tome utvrđen točan datum pjesnikova rođenja.²⁴ Ivanišević je na nekom sveučilištu stekao doktorat, jer se spominje s tim naslovom. Pripada bračkom plemstvu i često se potpisuje romaniziranim prezimenom Giuannitio i Gioannizio rečeni Ivanišević. Hvarski biskup Petar Cedulin otkrio je u mladom bračkom kleriku Ivaniševiću sposobnu osobu, imenovao ga najprije kanonikom i potom generalnim vikarom u hvarskoj biskupiji, pa je Ivanišević obavljao i vizitacije po biskupiji. Međutim, postavljen na mjesto kapitularnog vikara, došao je u sukob s hvarskim kanonicima,²⁵ pa je nakon raznih neprilika ostavio sve svoje dužnosti u Hvaru i vratio se na rodni otok. Arhivski izvori otkrivaju niz podataka o ovom bračkom pjesniku, o njegovu djelovanju na Hvaru i Braču, imovnom stanju i radu s budućim hvarskim svećenicima. Godine 1642. Ivanišević je objavio jedinu svoju zbirku pjesama na

hrvatskom jeziku pod nazivom: *Kitta cvitya razlikov gosp(odina) Ivana Ivaniscevichia vlast(elina) brasckoga* podijelivši je na deset »cvitova«, koji svjedoče o pjesnikovu gledanju na život oko sebe, o moralnim i duhovnim principima ljubavi prema svom jeziku. Posebno je izraženo njegovo štovanje dubrovačkog govora koji smatra »krunom slovinskom od jezika«, što je ukorijenjeno u djelima svih dalmatinskih pjesnika tog vremena. Čini se da se Ivanišević svojim stihovima »obračunava« s raznim životnim neugodama, pa se primjerice okomio na neiskrenost, ljudsku zloću, a posebno na »Privare i zle naravi ženske«. Čak i u stihovima na početku knjige »Onome ki štiti bude« osjeća se gorčina:

*Aj da bih stvorili: pčelom te ja moga,
Da možeš med piti: iz cvita svakoga
I da varhu svega: nis pauk ni zmija,
Kad jid najslajega: iz cvitja ispija.
Pustil bih litati: moju te na kitu,
I sok okušati: u svakomu svitu,
Jer da bi se misti: od kraja do kraja,
Vazda bi sok isti: medeni nahaja.
Da eto po sebi: zmija ako ti si
I men dano ne bi: da bih te primisi.
Molim te ne hodi: na kitu, jer za te,
Kakono ne plodi: tako i ne cvate.²⁶*

Međutim već sljedeće 1643. godine književnik Jakov Armolušić, zacijelo ogorčen na Ivaniševićev neprilični odnos prema ženama što je opjevao u *Šestom cvitu* odgovara djelom *Slava ženska i protivni odgovor Jakova Armolušića Šibenčanina cvitu šestomu*. Djelo je objavljeno u Padovi u tiskara Giulia Crivellaria:

*Cvitom šestim prozva knjige,
u kom cvitu ni mirisa
vele marži jest od rige,
nima vonji ni grimiza.
Ne znam nač ga skupi i veza,
ne budući ugodnoga
tot mirisa, neg smarđeža,
nit je od bilja kripesnoga*

Armolušić opovrgava Ivaniševićevo mišljenje o ženama, ističući ženske vrline, snagu, um, dobrotu, plemenitost Evinu do antičkih žena, Judite, te mnogih neznanih

i nepoznatih žena ali punih vrlina. Gotovo bismo mogli reći da je to jedna od prvih poznatih polemika između dvojice književnika u 17. stoljeću, i to u stihovima.²⁷

Ivanišević se iza polovice stoljeća vratio na otok Brač napustivši sve visoke dužnosti u hvarskoj biskupiji. Nastanio se u malom selu Dolu, gdje je možda imao neko svoje imanje s kućom jer se neko vrijeme mislilo da je i rođen u tom selu. Godine 1657. napisao je za bračku komunu popis stare otočke vlastele koji je 1802. godine objavio Andrija Cicarelli u knjizi *Osservazioni dell' isola della Brazza*. Godine 1660. izabran je za opata nadarbenika Povaljske opatije, ali je tamo imao neprilika s hvarskim biskupom Milanijem. Umro je 1665. godine u pedeset i sedmoj godini, ali nije poznato gdje, jer se matične knjige umrlih nisu sačuvala.

U prvom izdanju *Kite cvitja* objavljene su pjesme u pohvalu te zbirke od četvorice Ivaniševićevih prijatelja. Jedan od njih je već spomenuti Hvaranin Berislavić, a trojica su Bračani i svećenici Ivan Kovijanić iz Škripa, Vicko Mičelović, hvarski plemić i vikar iz Pučišća kojem je i posvećena *Kita*, te Dominik Gospodetić²⁸ koji je, iako nastanjen u malom Dolu, posjedovao veću biblioteku zabilježenu i u svojoj oporuci. Pohvale su pisane hrvatskim jezikom u slogu primjerenom onom dobu i dokaz su da se veći broj školovanih ljudi rado ogledao u pisanju stihova. No iza ovih pjesnika nisu ostala druga djela.

Pjesnici na otocima Braču, Hvaru i Visu tijekom 17. i 18. stoljeća nisu napisali veća i snažnija književna djela, ali su uglavnom pisali po nekim ustaljenim uzorima, s manje ili više uspjeha i nadarenosti. Ti naoko skromni podaci o književnoj djelatnosti na tim prostorima, bez obzira na vrijednost djela, svjedoče o duhovnom ozračju tih malih otočkih cjelina, ukorijenjenosti tradicije i privrženosti materinskom jeziku. U tom su kontekstu oni značajni i mjesto im je u sveukupnoj hrvatskoj književnoj i kulturnoj baštini.

BILJEŠKE

¹ N. Bezić Božanić: Značenje arhivskih izvora za proučavanje govora na srednjodalmatinskim otocima. Čakavska rič, br. 2, Split 1993, str. 119–121.

² C. Fisković: Baština starih književnika na Visu. U knjizi: Baština starih hrvatskih pisaca, Split 1978, str. 341–349. — Isti: Još o životu Marina Gazarovića poticajima njegova »Murata Gusara« i posveti »Ljubice« Dubrovčanima. Mogućnosti, god. XXXIX, br. 1–2, Split 1992, str. 36–64.

³ M. Gazarović: Murat gusar. Priredio H. Morović. Mogućnosti, br. 6, Split 1970, str. 561–581; br. 7, str. 685–715 — H. Morović: Iz poezije Marina Gazarovića, Isto, br. 9, Split 1963, str. 983–996.

⁴ N. Bezić Božanić: Prilog proučavanju stanovništva otoka Visa krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća. Čakavska rič, br. 2, Split 1974, str. 34, 35.

⁵ Ista: Nekoliko arhivskih vijesti o starim hvarsko-viškim književnicima. Studije i građa za istoriju književnosti 2, Beograd 1986, str. 51.

⁶ A. V. Mardešić: Neke opaske uz vizitacije Petra Morarija. Službeni vjesnik hvarske biskupije, br. 2, 14. VI. 1986, str. 27.

⁷ N. Duboković: Zračće na otoku Hvaru. Zapisi o zavičaju IV, Jelsa 1973, str. 182.

⁸ N. Bezić-Božanić: N. dj. (5), str. 52.

⁹ Ista: stanovništvo Gdinja u drugoj polovici 18. stoljeća. Čakavska rič, br. 2, Split 1987, str. 114, 115. (Pjesme su u cijelosti objavljene).

¹⁰ Z. Bojović Iz književnog života stare Korčule. Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. XLIV, sv. 1-2, Beograd 1978, str. 28, 29.

¹¹ Poviest vandeška bogatoga i ubogoga čestita Lazara (Bogatstvo i uboštvo) »velopiesna« Jerolima Kavanjina vlastelina splitskoga i trogirskoga. Stari hrvatski pisci, knj. XXII, Zagreb 1913, str. 158.

¹² H. Morović: Nepoznati hvarsko-viški pjesnik iz početka XVIII. stoljeća. Mogućnosti br. 3-4-5, Split 1982, str. 115-119. — Isto: Trogirski liturgijski igra, isto br. 10-11, 1980, str. 1115-1124.

¹³ Arhiv Župskog ureda, Kaštel Štafilic.

¹⁴ N. Bezić-Božanić: Stanovništvo Jelse. Jelsa 1982, str. 53.

¹⁵ Ista: (5), str. 53, 54.

¹⁶ G. Novak: Antun Matijašević Karamaneo. Anali historijskog instituta JAZU, IV-V, Dubrovnik 1956, str. 455-482.

¹⁷ Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu.

¹⁸ N. Bezić-Božanić: Stanovništvo Komiže. Split 1984, slika 6. — Ista: Stanovništvo Komiže u bratovštinama. Izdanje Historijskog arhiva u Splitu, sv. 9, 1977, str. 74. — Ista: Doprinos našoj staroj književnosti u Komiži. Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. XLIII, sv. 1-2, Beograd 1977, str. 75-82.

¹⁹ M. P. Ghezzi: I Dalmati all'Università di Padova dagli atti dei gradi accademici 1601-1800. Venezia 1992, str. 55.

²⁰ G. Novak: (16), str. 478.

²¹ N. Bezić-Božanić: (5), str. 55, 56, 58.

²² Ivanišević se ne nalazi u popisu sveučilišta i Padovi u knjizi M. P. Ghezzi (19).

²³ A. Jutronic: Tko je »učitelj Jurišić« u velepjesni Jerolima Kavanjina? u knjizi: Iz kulturne prošlosti Brača, Split 1970, str. 120-125.

²⁴ Ista: Pjesnik Ivan Ivanišević (1608-1665) iz Postira. Isto, str. 45-65.

²⁵ Ista: Ivan Ivanišević (1608-1665) i knjige vizitacija u Hvaru. Starine JAZU, knj. 51, Zagreb 1962, str. 190, 191.

²⁶ I. Ivanišević: Kita cvitja razlikova. Broški libar, knj. VI, Bol 1981, str. 21. — Drugo izdanje »Kite« objavljeno je 1703. godine kod tiskara B. Occhija u Veneciji.

²⁷ Slava ženska i protivni odgovor Jakova Armolušića Šibenčanina Cvitu šestomu. Priedili D. Fališevac i Stj. Damjanić Šibenik 1993.

²⁸ A. Jutronic: Iz kulturne prošlosti Brača, str. 62-82.